

Джеріна А. О.

ПОЛІТИЧНА МОДЕРНІЗАЦІЯ В РЕСПУБЛІЦІ КОРЕЯ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТОЛІТТЯ

Розглядаючи світовий досвід політичної модернізації варто звернути увагу на регіон Корейського півострову, де, не дивлячись на належність до однієї конфуціанської цивілізації, починаючи з середини ХХ ст. дві державні системи – Корейська Народно-Демократична Республіка та Республіка Корея – розвивалися різними політичними шляхами. У вимірі Корейського півострову явище політичної модернізації безпосередньо стосується Республіки Кореї, яка через це і стала об'єктом дослідження даної статті.

Ключові слова: *політична модернізація, політичне лідерство, авторитаризм, демократизація, реформи, адміністративне керівництво.*

Постановка проблеми. У ХХ ст. модель форсованої модернізації довела свою ефективність в ряді країн і на особливих територіях Південно-Східної Азії (в Південній Кореї, Сінгапурі, Гонконгу, на Тайвані). В результаті на світовій арені з'явилися так звані «азійські тигри», що демонструють не тільки економічну міць, а й специфіку суспільно-політичного життя, де тісно переплетені традиції та інновації, базові цінності традиційної та західної цивілізацій. Цим пояснюється підвищений науковий і політичний інтерес до досвіду Південної Кореї, очевидно, що пройшла свій власний успішний шлях соціально-політичних перетворень, які, в свою чергу, запустили процес політичної модернізації, що

виражається в стрімкій демократизації південнокорейського суспільства протягом останніх трьох десятиліть.

Історіографія. Явище політичної модернізації в РК досліджувало чимало науковців:

Ю. В. Андреева, А. В. Загорский, А. Т. Иргебаев, А.Н. Ланьков, Л. Е. Нам, И. Н. Пригожин, І. А. Толстокулаков та ін.

Також у рамках роботи були розглянуті праці із синергетичного підходу у політологічному вимірі:

Новими питаннями, розглянутими в статті стали: можливість використання синергетичного підходу як основного, задля розгляду основних етапів політичної модернізації в РК, її причин і наслідків.

Мета дослідження. використовуючи зазначені підходи та джерела, охарактеризувати перебіг подій політичної модернізації РК, виявити її особливості. **Завданнями стали:** реконструкція етапів модернізації; виявлення її причин та наслідків, дієвих сил та політичних опонентів; виявлення характерних для РК особливостей політичної модернізації.

Республіку Корея відносять до країн «третього ешелону» модернізації, оскільки модернізаційні процеси в ній розпочались після закінчення II Світової війни. Дослідник І. Толстокулаков зазначає, що на той момент суспільство Південної Кореї залишалось передусім традиційним, а велику роль у модернізації відіграла військово-цивільна присутність США [7].

У першу чергу для країн «третього ешелону» модернізації політична модернізація пов'язана з конституційним будівництвом, як із ключовим атрибутом демократичної системи. Проблемним моментом такої модернізації було те, що в історії корейської державності, владна система обмежувалась монархічним правлінням східного деспотичного типу. Навіть окупація півострову Японською імперією у 1910 р., в якій конституційна монархія вже була сформована, не переформатувала владну систему Кореї. Лише існуюча традиція персоналістської влади була втілена у посаді генерал-

губернатора, який контролював вищі законодавчі, судові та виконавчі функції, контролював збройні сили, фіскальні та репресивні органи. Тобто, більш розвинута політична система Японії не здійснила модернізаційного впливу на Корею, а призвела до посилення вже існуючих авторитарних тенденцій. Головним поясненням цього явища є безпосереднє відношення Японської метрополії до Кореї як до сировинної бази, що погіршувало взаємодію та підтримувало ультранационалістичні японські уявлення та політичні практики, які реалізовувалися. У середині 1930-х років Японська імперія провела індустріалізацію Корейського півострова згідно з вимогами подальшої експансії в Азії, проте такі економічні перетворення охоплювали незначні верстви населення і не торкалися сільського господарства, що призвело до консервації феодальних порядків для більшої частини населення [5].

Соціокультурними і політичними наслідками такої політики було штучне обмеження можливостей корейської економіки та відповідних промислових еліт, посилення експлуатації значного відсотку населення, приниження національної гідності та примусова асиміляція. В ідеологічно-політичному просторі колоніально залежної країни склалися дві течії: консервативно-націоналістична, яка виступала за відновлення реформованої політичної системи доколоніального періоду, а по-друге, течія лівого соціалістичного напрямку [7].

На момент звільнення Кореї, в соціально-політичному просторі цієї країни не існувало соціально-економічних передумов політичної модернізації. Важливим є і те, що передумови для демократизації також були відсутні, оскільки історично корейська державність, котра формувалась під впливом конфуціанства, призвела до становлення жорсткої державної структури й особливої соціально-політичної організації.

Як результат, в середині ХХ ст. корейська нація не була здатна самостійно висунути політичного лідера, який би мав змогу сформулювати та озвучити чітку програму модернізації.

Ідея становлення національного суверенітету була пов'язана з двома ідеологічними течіями – конфуціанською та соціалістичною, які не могли бути пов'язані з політичною модернізацією та демократизацією Кореї, оскільки обидві виступали проти політичного діалогу різних сил та посиленню індивідуальної ініціативи [7].

Проблемою була і відсутність «високоякісного» людського капіталу, котрий був методично виведений за межі країни політикою, що сприяла відтоку освіченого населення, а разом із тим із політичної сфери японською окупаційною адміністрацією, що зумовило відсутність внутрішньої суб'єктності Кореї напередодні закінчення ІІ Світової війни.

Водночас із тим, еміграція та трудова міграція сприяла підняттю освіченості інтелектуальної еліти Кореї, котра, потрапивши до Західного світу, сприйняла його ідеї та цінності як орієнтири державного будівництва, змогла у подальшому втілити їх в Республіці Корея.

Отримавши незалежність унаслідок ІІ Світової війни, Корейський півострів опинився в умовах нової окупації вже з боку СРСР та США, поділений між ними на дві окупаційні зони. Факт розділення вплинув на подальший розвиток обох держав, можливості політичної модернізації. Присутність контингенту найвпливовіших і, разом із тим, полярних, з геополітичної точки зору, держав вплинуло на зовнішньополітичний вектор розвитку, а різний адміністративно-господарчий підхід в економіці вплинув на економічний розвиток та соціально-економічну різницю між КНДР та Республікою Корея [7].

В умовах геополітичної та економічної залежності обох територій Корейського півострова, етап національного самовизначення, на якому мали б

зародитися ідеології та відбулися консолідація їх прихильників, випав з модернізаційного процесу. Усвідомлення всебічного розвитку суспільством відбувалось під впливом зовнішніх сил «згори» [2].

Почаковий етап політичної модернізації був пов'язаний з низкою внутрішньополітичних проблем. Ще до вступу окупаційних сил 8 вересня 1945 р. була проголошена Корейська Народна Республіка, котра мала сформовані місцеві органи влади, які підтримувались лівим крилом патріотичних сил, через це військова адміністрація США в перші роки присутності не могла визначитися з союзною корейською політичною силою, яка мала б виступити авангардом демократизації [7].

Не дивлячись на ідеологічний застій унаслідок японської окупації та консерватизму, восени 1945 р. склалися дві найбільші течії у політичній сфері: праві та помірковано-ліберальні націоналісти, що склали консервативний напрям, і радикальний блок лівих прокомуністичних груп і радикальних лібералів [7].

Консервативний рух виступав за спадкоємність нової держави по відношенню щодо доколоніального періоду й створення незалежної традиційної монархії.

Радикальний блок виступав за створення республіки, побудованої на соціалістичних засадах. Саме радикали проголосили республіку на півдні Корейського півострову і створювали народні комітети.

Для проведення модернізації влада США зробила вибір на користь консервативного руху, був визначений політичний лідер, колишній емігрант, котрому дозволили репатруватися – Лі Син Ман, який мав створити лояльну до військової адміністрації партію. Вибір представників консерватизму в основному був зумовлений тим, що вони були єдиною протиположною лівим силам [7].

Важливою ознакою розпочатої модернізації було створення перших

легальних партій і поживлення політичного життя: у августі 1945 р. була відтворена Комуністична партія Кореї, у листопаді 1946 р. Ліві сили об'єдналися у Трудову партію Південної Кореї; праві сили восени 1945 р. створили Демократичну партію Кореї (Хангукмінджудан, або Ханміндан, або ДПК), Національну партію Кореї (Чосон мінджокдан, НПК) та інші. Наявність Лі Син Мана у керівництві Ханміндан зумовило лояльне ставлення до неї з боку окупаційної влади [7].

У 1947–1948 р. США визначились з питанням національного суверенітету Кореї, встановили курс на створення лояльної до США південнокорейської держави з поступовим транзитом політико-адміністративної влади від військової адміністрації до південнокорейських еліт, котрі мали уособлювати консолідовані праві сили на протигагу ліворадикальним рухам. В таких умовах мали бути проведені контрольовані радикальні соціально-економічні та політичні перетворення, встановлення корейської національної державності з демократичними інститутами західного зразка.

Найголовнішим підсумком зовнішнього впливу на південнокорейське суспільство стало формування основ демократичного конституціоналізму. Унаслідок прийняття першої в корейській історії Конституції 1948 року ліквідували політичну спадщину японської окупації: була інституціоналізована концепція прав людини, принципи захисту індивідуальної свободи та загальної рівності, концепція парламентської демократії та розподілу державної влади між різними гілками. Водночас із тим певні принципи були диктовані політичним моментом: досягнутий між кандидатом у президенти Лі Син Маном та його опонентами з Національних конституційних зборів компроміс втілювався у поєднанні президентської та парламентської форм правління. Унаслідок цього виникла проблема у взаємовідносинах президентських та законодавчих структур

влади, що ускладнювало політичну модернізацію, оскільки вона передбачає підвищення ефективності та встановлення чіткого розподілу повноважень органів та територіальних рівнів реалізації влади. Таким чином, хоча перша конституція стала важливим елементом розпочатої політичної модернізації, вона приймалася в умовах політичної нестабільності (зовнішньої та внутрішньої), тому створила ситуацію боротьби між парламентськими та президентськими владними колами щодо розподілу владних повноважень, яка згодом прийняла форму конкурентної боротьби та антагонізму інституту парламентської демократії з інститутом президентства, безпосередньо вплинувши на подальші процеси в Республіці Корея.

Фактором монополізації влади з боку президента Лі Син Мана стало й «антикомуністичне законодавство» 1949 р., котре давало державі повноваження протидіяти як антиурядовій діяльності, так і політичному плюралізму [7].

Після початку Корейської війни 1950–1953 рр. повноваження цивільної адміністрації та особисті права і свободи були обмежені у межах надзвичайних актів, котрі, в свою чергу, відповідали нормам діючої Конституції. Фактично процес політичної модернізації був загальмований, що обумовило посилення виконавчої влади і призвів до згортання демократичних інститутів та введення жорсткої цензури преси. Владні повноваження концентрувались навколо президента на тлі протидії комуністичній агресії та консолідації суспільства навколо національного лідера. У 1950-х рр. сформувався режим авторитарного правління Лі Син Мана, який спирався на військові кола, які не сприймали демократичні цінності, та на консервативні сили, що підтримували реставрацію традиційної політичної системи. Ідея розбудови національної держави співпала з загальногромадським настроєм [6].

Відповідно традиції, посилення держави було першочерговим завданням

політичного, економічного та військового будівництва в РК. Разом із цим під час Першої Республіки Лі Син Ману вдалось на конституційній основі закріпити таку політичну систему, центральне місце в якій зайняв інститут сильної президентської влади. Використовуючи нормотворчу прерогативу, 1952 р. президент реалізував конституційну реформу, увівши поправку щодо структури парламенту, розділивши його на дві палати, при цьому верхня палата комплектувалася шляхом призначення депутатів самим президентом. За новою 53 статтею Конституції президент став обиратися не Національними зборами опосередковано, а напряму завдяки загальним, рівним і прямим виборам. Таким чином, формально реформа зробило президентські вибори біль демократичнішими, проте де-факто вона давала перевагу президентові у адміністративній боротьбі з парламентом та опозицією в ньому [2].

Користуючись початковими досягненнями політичної модернізації та легальними інструментами нею закладеними, у 1954 р. відбулась нова ревізія конституції, за якою була уведена норма обрання однієї особи не більше ніж двічі на пост президента, проте сам президент отримав додаткові повноваження особисто контролювати діяльність кабінету міністрів та державних установ [1].

Недивлячись на фактичне згорання політичної модернізації, президентом Лі Син Маном була розпочата економічна реформа спрямована на лібералізацію та приватизацію національного господарства. Початкова матеріальна підтримка США у період президентства Лі Син Мана використовувалася для вирішення продовольчих проблем та для підтримки обороноздатності держави. Проте РК не мала достатнього власного економічного та фінансового потенціалу для промислової індустріалізації, що призвело до погіршення економічних умов життя. Цей фактор, а також підвищення авторитарних тенденцій та фальсифікація виборів

15 березня 1960 р. викликали хвилю протестів, яка за місяць у квітні створила умови для припинення діяльності інститутів I Республіки [8].

Четверта редакція конституції, котра повертала норму обрання президента Національними зборами та доповнювала її тим, що голосування проводиться обома палатами та кваліфікованою більшістю, а також реорганізувала вищі органи влади, була прийнята напередодні народного волевиявлення. Інститут президентства обмежувався представницькими функціями, а отже протиріччя, закладене першою Конституцією між президентською та законодавчою владою у розподілі владних повноважень розв'язувалось на користь останніх. За результатами виборів 29 липня 1960 р. опозиційна Демократична партія перемогла на парламентських виборах використовуючи широку підтримку населення у протидії президентському режимові Лі Син Мана, та декларуючи повернення демократичних норм, боротьбу з безробіттям та корупцією державного апарату, скорочення видатків на адміністративні потреби, підвищення заробітної плати та впорядкування податкової системи [2].

1 жовтня 1960 р. була проголошена II Республіка, яка де-юре і де-факто була парламентською і декларувала ідеї повернення втрачених під час авторитарного періоду демократичних практик у політичній сфері, створення держави благоденства тощо. Разом із цим лінія репресивних законів як-от Закон про контроль за демонстраціями, продовжувався за лінією I Республіки. Такі законодавчі ініціативи були зумовлені зовнішньою загрозою КНДР, оскільки, за ствердженням дослідника А.Ланькова, Північнокорейський режим не покладав зусиль по дестабілізації ситуації в РК до кінця 1960-х. Але також ця нормотворча практика створювало підґрунтя для подальшого згорання процесу демократизації в РК [6].

В умовах внутрішньої нестабільності та соціальної напруги, а також зовнішнього впливу, II Республіка припинила своє існування 16 травня 1961 р. Унаслідок політичного та соціально-економічного хаосу в державі до влади прийшов Військово-революційний комітет на чолі з генерал-майором Пак Чжон Хі, котрий призвів до створення авторитарного військово-бюрократичного режиму на подальші 26 років. Закладені модернізаційні процеси були припинені військовими колами, котрі набули політичного впливу унаслідок Кореїської війни та ситуації нестабільності всередині держави. Важливим фактором були й настрої подальшої конфронтації військового протистояння з КНДР задля об'єднання всього корейського етнічно-культурного простору. Військовий режим Пака застосовував свій владний ресурс не лише для підтримання системи влади, але й для згортання антиурядових виступів. Централізація державної влади призвела до консолідації адміністративно-господарчих, виконавчих, оборонних та репресивних функцій, обмеження особистих свобод громадян та подавлення демократичних тенденцій в суспільстві, мобілізації людських та матеріальних ресурсів задля забезпечення суспільного порядку, захисту зовнішніх та внутрішніх інтересів держави, формуванню чітких загальнонаціональних пріоритетів з визначною силовою роллю держави [8]. Одночасно із згортанням політичної модернізації, військово керівництво змогло авторитарними методами прискорити розвиток національної економіки, оскільки держава в умовах монополізації влади та ресурсів встановило політичну стабільність та провело ефективну індустріалізацію [4].

Концепція адміністративного керівництва Пака отримала назву «адміністративна демократія», він вбачав суто західний тип керівництва неприпустимим для реалій КР та протиставляв йому колективістську конфуціанську традицію, що утілилась у

«кореїзований» демократії, в умовах якої населення відіграє роль у політичному житті, проте головою суспільства має бути сильна, героїчна особистість. Така політика забезпечила такі характерні риси: державна регуляція економіки й забезпечення в ній певних свобод з огляду на ефективність модернізаційних процесів, формування керівної ролі військово-бюрократичної еліти на чолі з сильним лідером та його партією, котра стоїть на національно-орієнтованій платформі ідеології чучхесон, розбудова самобутньої національної держави у межах РК. Циклічний розвиток корейського авторитаризму не можна однозначно назвати стагнаційним процесом, з огляду на економічний підйом РК, проте важливим є характеристика консервації закладених I та II Республіками процесів демократизації та розподілу владних повноважень між гілками влади, створення прозорих інститутів [8].

Таке будівництво владної структури як безпосередньо персоналістської призвело до відсутності спадкоємності політичних інститутів, що є невід'ємним наслідком проведеної політичної модернізації. Наслідком цього стало проголошення V республіки, в якій наступник Пак Чжон Хі Чон Ду Хван вимушений був піти на компроміс з прихильниками обмеження виконавчих органів та обмежив своє перебування на посаді семилітнім строком з подальшим транзитом влади до демократичної опозиції, представленою в парламенті, і закінчився у 1987 році перемогою антиавторитарних сил у РК. Економічний розвиток призвів до скорочення традиційного для Кореї соціального розриву між суспільством та ідеями всебічних модернізаційних процесів, що призвело до припинення циклу корейського авторитаризму і встановлення VI Республіки, заснованої на демократичних принципах [3].

Висновки. Республіка Корея у вимірі політичного життя I-VI Республік є важливим для дослідження прикладом того, з якими проблемами стикається

процес політичної модернізації в умовах нестабільності. Протягом другої половини ХХ ст. РК зазнавала політичних криз, пов'язаних з внутрішньою та зовнішньою проблематикою. До факторів, які негативно впливали на інституційне будівництво та їх функціонування належать: соціально-економічне відставання унаслідок історичної політичної традиції й окупаційного японського режиму та неготовність населення до змін, військова загроза існуванню державі з боку КНДР, посилення військових кіл у суспільному житті унаслідок Корейської війни. Нестабільність та кризовість ситуації, в якій опинилась РК після завершення ІІ Світової війни, призвів до подальшого накопичення цих факторів як флуктуацій, що в свою чергу призводило суспільство та державу до точок біфуркації, унаслідок яких відбувалися переходи системи до нових форм існування: від парламентської республіки – до президентсько-парламентської, у подальшому – до авторитарного типу правління та військової диктатури, а згодом – до повернення демократичних принципів. Фактично всебічна системна політична модернізація була проведена тільки в умовах соціально-економічного розвитку суспільства та засвоєння ним ідей демократичної, адміністративно впорядкованої та прозорої влади. Важливим для дослідження також є те, що зовнішнє втручання, яке у випадку РК було з боку США, не є гарантією інституційного розвитку, а отже консультативна та прогностична діяльність з боку зовнішніх суб'єктів має враховувати специфіку ситуації всередині політичної системи тієї чи іншої держави.

Список використаних джерел :

1. Андреева Ю. В. Эволюция политической системы Республики Корея: от модернизационного авторитаризма к демократизации. *Актуальные проблемы мировой политики: региональное и международное измерение* : сб. ст. –

Владивосток : Изд-во Владивостокского гос. ун-та экономики и сервиса (ВГУЭС), 2008. С. 135–140.

2. Загорский А. В. Проблемы демократии в первых республиках (1948–1961 гг.). *Республика Корея: становление современного общества*. М.: ИМЭМО РАН, 1996. С. 36–51.
3. Иргебаев А. Т. О начальных этапах политического оппозиционного движения в Южной Корее. *Россия и Корея на пороге нового столетия: Материалы III науч. конф.* М.: ИДВ РАН, 1999. С. 63–71.
4. Кан Мин. Структура политической системы Кореи в контексте бюрократического авторитаризма. *Сборник материалов Корейской ассоциации политических наук*. Сеул: Хангук чончхихакхве, 1989. Т. 23. № 2. С. 12–27.
5. Ланьков А. Н. КНДР вчера и сегодня. Неформальная история Северной Кореи. *Восток-Запад*. 2004. С. 22–36.
6. Пригожин И. Философия нестабильности. *Вопросы философии*. 1991. №6. С. 46–57.
7. Толстокулаков И. А. Политическая модернизация в Республике Корея (1945–1987 гг.). *Вестн. Дальневосточного отд-ния РАН*. 2005. № 2. С. 49–64.
8. Han Sung-Joo. *The Failure of Democracy in South Korea*. Berkley: Univ. of California Pr., 1974. 243 p.

*Рекомендовано до друку
– к. і. н., доцентом Шевчуком М. А.*

Стаття надійшла 22.04.2020